

HUUMEITA KÄYTTÄVÄN HENKILÖN LEIMATTU IDENTITEETTI

Johanna Syrjämäki
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis
- yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Johanna Syrjämäki	Ohjaaja Johanna Moilanen
Työn nimi Huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 35
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä kandidaatintutkielma tarkastelee huumeita käyttävien henkilöiden leimatuksi tulemisen kokemuksia. Tutkielma pyrkii selvittämään, millainen on huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti ja millaisia vaikutuksia leimatulla identiteetillä on huumeita käyttävälle henkilölle. Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimii Kirsi Juhilan määrittelemä leimatun identiteetin käsite. Juhilan tulkinnassa leimattu identiteetti kiinnittyy sosiaalisiin kategorioihin ja sosiaalisen identiteettiin, joten myös näitä käsitteitä hyödynnetään osana teoreettista viitekehystä. Tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka aineisto rakentuu neljästä suomalaisesta ja neljästä ulkomaisesta vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista.</p> <p>Aineiston perusteella voidaan todeta huumeita käyttävien henkilöiden leimautumista tapahtuvan monissa eri ympäristöissä. Tulosten mukaan palveluissa leimautuminen syntyy pääasiallisesti instituutioiden sisällä syntyneiden kategorioiden ja niihin liittyvien odotusten kautta. Kategoriasta poikkeaminen leimaa huumeita käyttäviä henkilöitä. Palveluiden sisällä työntekijät kohtelevat eriarvoisesti huumeita käyttäviä henkilöitä, joka vaikeuttaa asioimista palveluissa. Lisäksi huumehoidolliset palvelut ovat leimautuneet tietyn huumeita käyttävän ryhmän palveluiksi. Palveluiden käyttäminen tuottaa häpeän tunnetta ja siksi palveluita pyritään välttämään. Työpaikalla esiin tullut huumeita käyttävän henkilön leima on osittain instituution sisäisiin malleihin kytkeytynyttä, mutta siitä heijastuu myös huumeita käyttäviin henkilöihin liitettäviä stereotyyppioita. Leiman sekä yhteiskunnan kriittisen asenteen vuoksi huumeiden käyttöä pyritään salaamaan työpaikalla. Perheen toimesta leimatuksi tuleminen koetaan erityisen vaikeaksi sen ollessa tärkeä sosiaalinen ryhmä huumeita käyttäville henkilöille. Perheen hylätyssä syntyy tarve joko lopettaa huumeiden käyttö tai hylätä perhe itse. Huumeita käyttävien henkilöiden keskuudessa oman identiteetin leimautumista puolustetaan ja samalla leimataan muita huumeita käyttäviä henkilöitä. Tässä tapauksessa leima syntyy huumeita käyttävien keskuudessa esille tulleiden erojen kautta. Leimattua identiteettiä vastaan pyritään pääasiallisesti puolustautumaan, mutta joissain tapauksissa leima hyväksytään osaksi omaa identiteettiä.</p>	
Asiasanat huumeita käyttävä, leimattu identiteetti, huumeiden käyttö, leimautuminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	HUUMEIDEN KÄYTTÖ JA YHTEISKUNNAN ASENTEET	4
	2.1 Huumeiden käyttö	4
	2.2 Huumeiden käyttö Suomessa	5
	2.3 Huumeiden käyttöön liittyvät asenteet	6
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
	3.1 Sosiaaliset kategoriat	9
	3.2 Sosiaalinen identiteetti	10
	3.3 Leimattu identiteetti	11
	3.4 Leimatun identiteetin syntyprosessi	13
4	TIEDONHAKU	15
5	LEIMATUKSI TULEMISTA JA LEIMAAMISTA	17
	5.1 Palveluissa leimautuminen	18
	5.2 Leimautuneet palvelut	21
	5.3 Työpaikalla ja perheen keskuudessa leimautuminen	23
	5.4 Huumeita käyttävien ja yhteiskunnan tuottama leima	25
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	30
	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Vuonna 2021 Yle julkaisi kolumnin, jonka otsikko kuului seuraavasti: ”Olisiko aika lopettaa huumenuorten paapominen?” (Yle Uutiset, 2021). Otsikkoon kiinnitti huomiota päihdealan järjestö A-klinikkasäätiö, joka vastasi kolumniin Twitterissä sekä julkaisi artikkelin aiheeseen liittyen (A-klinikkasäätiö, 2021). Artikkelin ottaa kantaa termin ”huumenuori” käyttämiseen ja kuvaa termin olevan leimaava. Leimautumisella on vaikutuksia muun muassa siihen, millaisena muut näkevät päihteitä käyttävän henkilön. Lisäksi säätiö haluaa tuoda esille sanoissa piilevän valtaa. Leimaavat sanat voivat myös toimia itseään toteuttavana ennustuksena, mikä tarkoittaa sanojen kohteiden alkavan toimia leiman mukaisesti. (A-Klinikkasäätiö, 2021.) Tässä tapauksessa nuori voi siis toteuttaa ”huumenuoren” identiteettiä käyttämällä huumeita, mikä leima alkaa muodostua osaksi hänen näkemystään itsestään ja omasta identiteetistään.

Tämä sosiaalityön kandidaatin tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka tarkoituksena on tarkastella ja jäsentää huumeita käyttävien henkilöiden leimautumisen kokemuksia. Pyrin vastaamaan kysymyksiin: Millainen on huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti, ja millaisia vaikutuksia leimatulla identiteetillä on huumeita käyttävälle henkilölle? Tarkastelen valitsemaani aineistoa Kirsi Juhilan (2004) tulkitseman ”leimatun identiteetin” käsitteen kautta. Käytän tutkielmassani pääsääntöisesti termiä ”huumeita käyttävä henkilö” tai ”huumeita käyttävä”, sillä siten kykenen mielestäni parhaiten olemaan identifioimatta henkilöä huumeiden käytön mukaan. Käytettävällä termillä on merkitystä myös päihteitä käyttävien ihmisten eettiseen kohtaamiseen perustuvan koulutuksen pohjalta muodostettujen ohjeistuksien

mukaan (Sininauhaliitto, 2020). Termien uudelleen sanoittaminen oli paikoittain haasteellista, minkä vuoksi jotkut termit ovat mukana tutkimuksessa leimaavuudesta riippumatta alkuperäisessä muodossaan.

Huumeita käyttävien henkilöiden tiedetään leimautuvan niin yleisissä keskusteluissa kuin erilaisissa palveluissakin. Aiemmat huumeita käyttävien leimautumiseen liittyvät tutkimukset ovat kohdentuneet erityisesti huumeiden ongelmakäyttäjien leimautumiseen erilaisissa palveluissa, kuten terveydenhuollossa (ks. esim. Rovamo & Toikko, 2019). Huumeita käyttävän leiman voidaan nähdä kohdistuvan myös huumeiden käytön hallitseviin henkilöihin ja esimerkiksi suosiossa olevan kannabiksen käyttöön (ks. esim. Kekoni, 2008). Tässä tutkielmassa huumeiden käyttöön liittyvää leimautumista ei ole rajattu huumeiden käyttötavan tai kontekstin perusteella, vaan aiheen rajauksena on toiminut huumeita käyttävien tuottamat kokemukset.

Ihmisoikeusjärjestö Amnestyn (Kajava, 2018) mukaan huumeita käyttävien henkilöiden leimaaminen on maailmanlaajuinen ilmiö, joka vaikuttaa käyttäjiin monin eri tavoin. Leiman aiheuttaman psyykkisen pahoinvoinnin lisäksi huumeita käyttävät voivat vältellä tai eivät pääse terveyspalveluihin sekä viranomaisten kanssa asioiminen voi tuottaa pelkoa rikolliseksi leimautumisesta. Tiukka kontrolli huumeapolitiikassa lisää leimautumista yhteiskunnan keskuudessa ja estää pahimmillaan huumeita käyttävien ihmisoikeuksien toteutumisen. (Kajava, 2018). Sosiaalityön keskeisiä periaatteita ovat ihmisarvo ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, joiden turvaaminen on asetettu perustuslain (731/1999) 22 § mukaisesti julkisen vallan eli viranomaisten tehtäväksi. Tämä velvoitteen myötä myös sosiaalityöntekijöillä on velvollisuus pyrkiä huolehtimaan asiakkaiden ihmisoikeuksien toteutumisesta. (Niemelä, 2014, 5.)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) tekemän tutkimuksen mukaan yhä useammalla suomalaisella on omakohtaista kokemusta huumeiden kokeilusta tai käytöstä. Tämä huumeiden käytön yleistymisen vaikuttaa todennäköisesti myös huumehaittojen ja huumeita käyttävien henkilöiden palvelutarpeen kasvamiseen. (THL, 2019.) Näin ollen huumeita käyttävien kohtaamisten voidaan nähdä lisääntyvän myös sosiaalipalveluissa. Nämä kohtaamiset toimivat myös kenttänä huumeita käyttävien henkilöiden leimatun identiteetin kohtaamiselle.

Ei-toivottu sosiaalinen leimautuminen tuottaa muun muassa häpeän ja erilaisuuden tunteita (Goffman 1986). Sosiaalityössä asiakastapaamiset voivat itsessään sisältää tilanteen, jossa asiakas kokee menettäneensä omaa ihmisarvoaan ja omia onnistumisen mahdollisuuksiaan elämässään. Ihmisarvo on kuitenkin itseisarvo, jolloin asiakkaan teot tai ongelmat eivät saa vaikuttaa hänen kohtaamiseensa negatiivisesti. Sosiaalityön eettiset arvoperiaatteet tukevat tätä ihmisarvoisen kohtaamisen toteuttamista osana työnkuva. (Niemelä, 2014, 5–6.) Leiman ja siihen liittyvien vaikutusten tiedostaminen osana sosiaalityötä antaa mahdollisuuden tuottaa sellainen avoin ja suvaitsevainen ilmapiiri, jossa leimautunut henkilö voi nähdä itsensä leimasta irrallisenä ihmisenä.

Aloitan tutkielmani siten, että taustoitin seuraavassa luvussa huumeita käyttävien henkilöiden leimautumista tarkastelemalla huumeiden käyttöä ja huumeiden käyttöön liittyviä asenteita Suomessa. Sitten siirryn käsittelemään teoreettista viitekehystäni, leimattua identiteettiä, jonka voi nähdä kiinnittyvän oleellisesti sosiaalisten kategorioiden ja sosiaalisen identiteetin käsitteisiin. Tämän jälkeen avaan tutkielmani tiedonhakuja, ja sitten siirryn analysoimaan aineistossa esille tulleita tuloksia teoreettisesta viitekehystä käsin. Viimeisenä tiivistän tutkimuksen tuloksien pääkohdat ja esitän omia tutkielmasta esiin nousseita havaintojani.

2 HUUMEIDEN KÄYTTÖ JA YHTEISKUNNAN ASE- TEET

Huumeiden käyttö ei ole uusi ilmiö, mutta kannabiksen käytön normalisointi sekä huumeiden käytön lisääntyminen viime vuosien aikana ovat tuoneet ilmiön lähemmäksi yhteiskunnallista keskustelua. Huumeiden käytöstä johtuvien haittojen ehkäiseminen on toiminut lähtöalustana ankaran huumeepolitiikan toteuttamiselle Suomessa. Keskustelu kannabiksen laillistamisesta tuo esille myös toisenlaisia näkökulmia huumeiden käytöstä, jotka ovat asenteeltaan sallivampia. Asenteiden muutos ei kuitenkaan välttämättä takaa leimautumisen poistumista, jonka juuret ovat syvällä yhteiskunnassa. (ks. esim. Kaukonen, Hakkarainen, 2002, THL, 2019.)

Tässä osiossa taustoitetaan tutkielman aihetta määrittelemällä aluksi huumeiden käyttöä tarkemmin sekä huumeiden käytön esiintyvyyttä Suomessa. Tämän jälkeen siirrytään havainnoimaan huumeiden käyttöön liittyviä asenteita yhteiskunnallisesta kontekstista käsin.

2.1 Huumeiden käyttö

Huumeet eli huumausaineet vaikuttavat aivoissa toiminnallisina muutoksina. Ne esimerkiksi aktivoivat aivojen mielihyväjärjestelmää vapauttamalla dopamiinia ja tuottavat siten mielihyvän tunnetta. (Aalto, Alho & Niemelä, 2018b, 11.) Huumeiden käyttöä voidaan arvioida huumeeseen liittyvän kokemuksen kautta. Kokemukseen vaikuttavat käytettävä aine eli huumeen farmakologinen vaikutus, viritys eli huumeiden

käyttöön liittyvä mielentila sekä konteksti eli käyttöön liittyvä sosiaalinen ympäristö ja käytön merkitys. (Salasuo, Rantala, 2002, 40.)

Salasuo ja Rantala (2002, 42) jakavat huumeiden käytön kolmeen erilaiseen kategoriaan huumeen käyttötavan- ja kulttuurin mukaan. Näitä ovat kokeilu-, viihde- ja ongelmakäyttö. Nämä kategoriat eivät ole pysyviä, vaan huumeiden käyttötavat voivat muuttua ajan kanssa tai käyttö saatetaan lopettaa kokonaan. (Salasuo & Rantala, 2002, 24.)

Kokeiluksi voidaan kutsua sellaista käyttöä, jossa käyttökertojen määrä on alle kymmenen. Yleensä kokeilun tarkoituksena on päihtymystilan saavuttaminen, uteliaisuus päihteen vaikutukseen ja yhdessä ystävien kanssa käyttäminen. (Salasuo & Rantala 2002, 43.) Viihdekäytössä huumeiden käyttö toimii pääasiallisesti keinona voimistaa juhlimisen kokemusta tai syventää rentoutumista (Kaukonen & Hakkarainen, 2002, 10). Ongelmakäytön THL (2020a, 37) on määritellyt tarkoittavan vakavia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja aiheuttavaa huumeiden käyttöä, joka on usein yhteydessä huumeriippuvuuteen ja terveydellisesti haitallisiin käyttötapoihin, kuten pistämiseen. Ongelmakäytön voi myös erottaa haitalliseksi käytöksi tai riippuvuudeksi sen mukaan, täyttyvätkö kansainvälisen ICD-10 tautiluokitus järjestelmän kriteerit riippuvuuden määrittelemiseksi (Aalto, Alho & Niemelä, 2018a, 10).

Huumausaineiden väärinkäyttö tarkoittaa keskushermostoon vaikuttavien lääkkeiden käyttöä päihteenä. Väärinkäyttöä voi olla muun muassa lääkinnällisten aineiden käyttö suuremmilla annosmäärillä tai tiheväillä käyttömäärillä. Väärinkäytöksi voidaan siis käsittää kaikki edeltävät käyttötavat: kokeilut-, viihde- ja ongelmakäyttö. (Aalto, Alho & Niemelä, 2018a, 10.) Tässä tutkielmassa huumeiden käyttöä ei rajata sen käyttötavan mukaan, vaan tarkastellaan huumeiden käyttöä sen kaikissa muodoissa.

2.2 Huumeiden käyttö Suomessa

Suomessa huumeiden käytön lisääntyminen voidaan paikantaa sotien jälkeiseen aikaan, sillä tätä edeltäneenä ajalta olevat tiedot ovat niukkoja. Sotien aikana ja jälkeen

päihteiden käyttö paikantui pääasiallisesti sodasta palanneeseen työväestöön sekä rikkollisen alakulttuurin miehiin. Huumeiden käytössä tapahtui merkittävä maailmanlaajuinen muutos 1960-luvulla, kun nuorison kapinan seurauksena alkoholin ja huumeiden käyttö kasvoi nopeasti nuorten keskuudessa. Suomessa vastaiskuna tälle ”ensimmäiselle huumeaallolle” oli huume politiikan kiristäminen, sillä huumeongelma nähtiin pääsääntöisesti turvallisuuteen ja järjestyksen ylläpitämiseen liittyvänä ongelmana. Yhteiskunnan sisäiset kriittiset asenteet huumeiden käyttöä kohtaan sekä kiristävät poliittiset vastatoimet tuottivat tulosta ja 1970-luvulla huumeiden käyttö väheni. Tätä huumeiden käytön kielteistä positiota yhteiskunnassa kehysti vuonna 1972 voimaan tullut huumeainelaki, jossa säädettiin huumeiden käytöstä rangaistavana tekonä. (Partanen, 2002, 22–23, 26.)

Huumeiden käyttö lisääntyi uudelleen merkittävästi Suomessa 1990-luvulla ”toisen huumeaallon” seurauksena. Tälle aallolle ominaista oli muun muassa kannabiksen suosion kasvaminen, kansainvälisen huume kaupan organisoituminen ja huume haittojen lisääntyminen. Lisäksi asenteet huumeiden käyttöä kohtaan yhteiskunnan sisällä olivat ristiriidassa keskenään. Nuorten parissa huumeiden käyttö nähtiin yhä enemmän myönteisessä valossa, kun taas samaan aikaan valtaväestön kielteiset asenteet kulkivat rinta rinnan tiukkojen huume poliittisten linjauksien kanssa. (Partanen 2002, 19.) Muuttuneen tilanteen myötä huumeiden käyttöä ei kuitenkaan kyetty enää tarkastelemaan yhteiskunnasta ”poistettavana” ilmiönä ja vuonna 1998 huume politiikan perustavoitteisiin nostettiin mukaan myös sosiaali- ja terveydenhuolto osana huumeiden käytön yksilöllisten- ja taloudellisten haittojen ehkäisyä. (Partanen, 2002, 27.)

2.3 Huumeiden käyttöön liittyvät asenteet

Huumeiden käyttöön liittyvän kielteisen asenteen voidaan nähdä siis kietoutuvan kahteen historiassa merkittävään ”huumeaaltoon” sekä yhteiskunnan reaktioihin näistä kohdistuviin haittoihin (Partanen, 2002, 16).

Median esille tuomat äärimmäiset tapaukset huumeriippuvuuden aiheuttamista kohtalokkaista, negatiivisista seurauksista sekä tiukka poliittinen linja huumehaittojen poistamiseksi ovat omiaan tuottamaan kauhukuvia huumeiden käytöstä. Tämä voi tuottaa yhteiskunnan sisällä narkofobiaa eli huumepelkoa, joka tarkoittaa torjuvaa suhtautumista niin huumeita kuin huumeita käyttäviä henkilöitäkin kohtaan. Huumeiden käyttäjien kohtaaminen siirretään muun muassa terveyden- ja sosiaalihuollon tehtäväksi, jolloin huumeiden käyttö sivuutetaan yhteiskunnan arjessa tapahtuvana toimintana. Tämän kaltainen liian torjuva asenne huumeiden käyttöä kohtaan erottaa huumeita käyttäviä muista yhteiskunnan jäsenistä ja asettaa heidät sosiaalisesti syrjäytyvään asemaan. Ihmiset voivat kokea avun piiriin hakeutumisen vaikeaksi, mikäli se tarkoittaa oman yhteiskunnallisen aseman vaarantumista. (Partanen ,2002, 16–19, Hakkarainen & Metso, 2004, 39.)

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen vuonna 2020 tekemä tutkimus suomalaisien huumeiden käytöstä ja huumeasenteista antaa viitteitä huumeisiin liittyvän tietoisuuden kasvamisen lisänneen huumeiden käyttöön liittyviä myönteisiä asenteita. Huumeiden käytön kasvaminen vuosien 1992 ja 2018 välillä antaa selvää kuvaa siitä, että huumeista on tullut entistä tutumpi ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa. Huumeisiin tutustaan oman huumeokeilun tai toisten käyttäjien kertomuksien kautta. Tämä on auttanut lieventämään kielteisiä asenteita ja pelkoja huumeiden käyttöä kohtaan. Tämän kaltaiset muutokset voidaan nähdä edistyksellisinä askelina kohti avoimempaa huumekeskustelua, tai vähintään uusien näkökulmien ja tietoisuuden avarutumista yhä useammalla yhteiskunnan jäsenellä. (THL, 2020a, THL, 2020b.)

Ongelmaksi kuitenkin osoittautuu huumeisiin liittyvien riskikäsitteiden lieventyminen pääasiallisesti vain kannabiksen käytön kohdalla. Tämä tarkoittaa, että suhtautuminen muiden huumeiden käyttöön on edelleen erittäin kriittistä. Tämä on kuitenkin ristiriitaista, sillä kannabiksen lisäksi myös muut aineet, kuten erilaiset stimulantit huumeet, ovat kasvattaneet suosiotaan. (THL, 2021.) Kannabiksen käytön normalisoiminen ei siis itsessään tarkoita kansalaisten suhtautumisen muuttuneen muiden huumeiden kohdalla, ja siksi normalisointi voi tuottaa kannabiksen ulkopuolisten huumeiden käyttäjien leimautumista ja syrjäytymistä.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tämä tutkielman tarkoituksena on selvittää, millainen on huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti, ja millaisia vaikutuksia leimatulla identiteetillä on huumeita käyttävälle henkilölle. Tarkasteluni teoreettisena viitekehysenä toimii Kirsi Juhilan leimatun identiteetin käsite. Juhilan tulkinnassa leimattu identiteetti kiinnittyy sosiaalisiin kategorioihin ja sosiaaliseen identiteettiin. Hyödynnän itse tässä teoreettisessa viitekehyksessä Juhilan tulkinnan lisäksi näiden kahden käsitteen määrittelyä. Täten olen pyrkinyt tarkastelemaan myös Juhilan artikkelissa ”leimattu identiteetti ja vastapuhe” (2004) esiintyviä alkuperäisiä lähteitä oman harkintani mukaisesti, mikäli kyseinen lähde on ollut saatavilla. Käsitteiden teoreettinen tausta keskittyy tässä tutkielmassa pääsääntöisesti sosiologisten näkemysten pohjalta luotuihin havaintoihin ja päätelmiin.

Seuraavissa alakappaleissa aloitetaan tarkastelu määrittämällä, mitä sosiaaliset kategoriat ovat ja miten ne liittyvät yksilön sosiaaliseen identiteettiin. Tämän jälkeen taustoitetaan leimatun identiteetin käsitettä tuomalla esiin leiman eli stigman merkityksiä yksilön identiteetin muodostumiseen. Viimeisenä esitän leimatun identiteetin syntyprosessia, jossa nämä edellä mainitut sosiaalisten kategorioiden, sosiaalisen identiteetin ja stigman käsitteet yhdistyvät.

3.1 Sosiaaliset kategoriat

Kirsi Juhila (2004, 20) tarkastelee sosiaalisia kategorioita luokittelemisen ja luonnehtimisen kontekstissa, identiteetin käsitteen huomioiden. Kategorisointi tarkoittaa asioiden asettamista luokkiin eli kategorioihin joidenkin tiettyjen ominaisuuksien perusteella (Juhila, 2004, 21). Kategorisointia tapahtuu yhteiskunnan toimesta esimerkiksi palveluiden jakautumisella iän, sukupuolen, palvelutarpeen tai asuinpaikan mukaan.

Juhila (2004, 22) tulkitsee Harvey Sacksin (1992) näkemystä kategorisoinnin kulttuurisista juurista toteamalla kategorioiden sisältävän niin sanotun kulttuurisen tietovarannon, jota ihminen toteuttaa vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämä tietovaranto sisältää kaikki ne ihmisten väliset käytännöt, joiden avulla yhteiskuntaa on historiassa rakennettu (Juhila, 2004, 22; Sacks 1992, 40). Esimerkiksi palveluiden kategorisoituminen helpottaa niiden käyttämistä sekä suunnittelemista. Yhteiskunnallisten instituutioiden voi näin ollen nähdä kiinnittyvän osaksi kategorisointia.

Tämä Juhilan (2004, 22) tulkinta Sacksin kulttuurin vaikutuksesta ihmisten kategorisoitumiseen ei ole ainoa näkemys asiasta. Esille nousee myös Stephen Hester ja Peter Eglin (1997) näkemys siitä, että kategoriat tulevat näkyviksi ihmisten herättäessä ne eloon keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Jokaisella on siis mahdollisuus päättää itse, millaista kategorisointia hyödyntää sosiaalisissa kohtaamisissa. (Juhila, 2004, 22; Hester & Eglin, 1997.)

Kategorisoinnin taustalla voidaan kuitenkin nähdä ihmisen kognitiivisen kapasiteetin rajoittuneisuus, mistä syystä kategorioiden hyödyllisyys on niiden tavassa jakaa tietoa helpommin ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi (Howard, 2000, 386). Kategorisointi on ihmisille yleinen tapa helpottaa yhteistä vuorovaikutusta, ja ajoittain jopa niin ilmeinen, että kategorioiden olemassaolo jää näkymättömiin (Ks. esim. Hall, 1999, Juhila, 2004,).

Kategorisointi toimii yksilöiden välisiä vuorovaikutustilanteita helpottavana tekijänä niin kauan, kun molemmat osapuolet tiedostavat ja hyväksyvät kuuluvansa heille asetettuun kategoriaan. Ongelmatilanteita kuitenkin syntyy, mikäli kategoriaan asetettu ihminen ei itse koe kuuluvansa tähän kategoriaan eikä koe kategoriaan

liitettäviä ominaisuuksia omikseen. Näiden kategorioiden ristiriitaisten odotusten esiin nouseminen luo mahdollisuuden kategorioiden arvioimiselle ja jopa uudelleenmäärittelylle. (Goffman, 1986, 12, Juhila, 2004, 24.)

3.2 Sosiaalinen identiteetti

Juhila tarkastelee sosiaalisten kategorioiden yhteyttä sosiaaliseen identiteettiin muun muassa Charles Antak ja Sue Widdicomben (1998,3) sosiaalisen identiteetin määrittämisen kautta. Sen mukaan, sosiaalinen identiteetti rakentuu ihmisten asettuessa itsensä tai muiden toimesta johonkin sosiaaliseen kategoriaan (Juhila 2003, 23; Antak & Widdicombe 1998, 3).

Identiteetti on suosittu tutkimusaihe useilla eri tieteenaloilla ja esimerkiksi sosiaalipsykologian sekä sosiologian tieteenalat ovat pyrkineet löytämään erilaisia tapoja ymmärtää identiteettiä huomioiden siihen liittyvät sosiaaliset tekijät. Sosiaalisen identiteetin teorit pyrkivät määrittämään, miten yksilöt identifioivat itsensä ryhmäjäsennyksien kautta (Howard 2000, 368; Tajfel & Turner 1986). Identiteettiin ja minuuteen kohdistuvien teorioiden mukaan identiteetti voidaan jakaa henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen identiteettiin. Henkilökohtainen identiteetti koskee sitä, kuinka ihminen käsittää itsensä. Sosiaalinen identiteetti taas tarkoittaa sitä, millainen käsitys yksilöllä on itsestään jonkin ryhmäjäsennyksen kautta. (Kuusela 2006, 46, Howard 2000, 269.)

Stuart Hall (1999, 39) esittää identiteetin muodostuvan sellaisissa tiedostamattomissa prosesseissa, joissa identiteetin puutteellisuutta täytetään ulkopuolelta käsin. Täten identiteetin nähdään muodostuvan, kun ihminen tarkastelee itseään toisten ihmisten kautta. Tätä jatkuvaa prosessia voidaan kuvailla identifikaatioksi, jossa identiteetti rakentuu jakautuvan minuuksien eri puolien kokonaisuudesta. (Hall, 1999, 39.) Identiteetti kiinnittyy siis oleellisesti yksilöä ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin.

Historiassa yhteiskunnat ja yhteisöt ovat olleet suhteellisen liikkumattomia. Tämä tarkoittaa, että myös ihmisen identiteetti on ollut tietyllä tapaa annettu rooli osana yhteiskuntaa. Kansainvälinen liikkuvuus on kuitenkin vaikuttanut myös nykyajan identiteetin muodostumiseen. (Howard 2000, 365.) Hall (1999, 21–23) esittää

postmodernin identiteettikäsitteiden mukaisesti identiteetin olevan koko ajan muuttuva suhteessa siihen, miten yksilö kohdataan häntä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Identiteetin muodostuminen ja muokkautuminen eivät siis koe loppuaan ollenkaan. Päinvastoin yksilöllä saattaa olla monia eri tapoja identifioida itseään ja nämä erilaiset, jopa ristiriitaiset identiteetit luovat kaikessa sekasorrossaan yksilön minän. (Hall, 1999, 21–23, 39.)

Ihmisillä on taipumus nähdä itsensä myönteisessä valossa, minkä seurauksena myös sosiaaliset ryhmät, joihin yksilö kuuluu saavat positiivisen viitekehityksen. Oman sosiaalisen identiteetin suojelemiseksi yksilöt ja ryhmät tekevät eroa muihin, ulkopuolisiin ryhmiin. Tätä erottautumista tapahtuu erityisesti silloin, kun ulkoryhmään on kiinnittynyt vahvoja negatiivisia piirteitä eli ne ovat leimautuneet. Oman identiteetin säilyttämiseksi yksilölle on suosiollisempaa pyrkiä asettumaan siihen hallitsevaan ryhmään, joka on positiivisesti latautunut. Tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, mikäli yksilön oma identiteetti on leimautunut. (Howard, 2000, 369.)

3.3 Leimattu identiteetti

Sosiaaliset kategoriat eivät pääsääntöisesti ole ongelmallisia yksilön identifioitumisen näkökulmasta. Juhila (2004, 24) esittää ihmisten kategorisoinnin ja sosiaalisten identiteettien tuottamisen helpottavan vuorovaikutusta, mutta toisaalta ylläpitävän eriarvoisuutta stereotyyppisten kategorioiden vuoksi. Erving Goffmanin (1986, 12) mukaan tätä ennakkoluuloista muodostuvaa yksilöön tai ryhmään kohdistettua negatiivista käsitystä kutsutaan stigmaksi eli leimaksi. Kategoriat eivät ole siis pelkkiä abstraktioita, vaan ihmisten itsensä tekemiä tekoja, joilla voi olla konkreettisia seurauksia (Juhila, 2004, 27; Hester & Eglin, 1997). Kategorian ollessa kulttuurisesti jakautunut ja kielteisten ominaisuuksien varjostama, voidaan siitä puhua leimattuna identiteettinä (Juhila, 2004, 24; Goffman, 1961, Goffman, 1963).

Leima tarkoittaa siis sellaista piirrettä, joka asettaa yksilön negatiiviseen valoon muiden silmissä (Goffman 1986, 12). Leiman voidaan nähdä paikantuvan ihmiseen liittyvien odotuksien ja todellisuuden kohtaamisen välitilassa. Goffman (1986, 12–13)

kuvailee sosiaalisen identiteetin jakautuvan kahteen: virtuaaliseen sosiaaliseen identiteettiin, joka voidaan nähdä kategorisoinnin luomina odotuksia, sekä todelliseen sosiaaliseen identiteettiin, joka sisältää yksilön oikeat, mahdolliset ominaisuudet. Leima toteutuu erityisenä ristiriitana näiden kahden välillä (Goffman, 1986, 12–13).

Leimautunut identiteetti vaikuttaa yksilöön eri tavoin. Leimaan liittyvästä häpeästä tulee osa yksilön keskeisintä olemusta ja näkemystä itsestään. Oman roolin ja leiman hyväksyminen osaksi itseä voi tapahtua hitaasti, mutta sitä voivat vahvistaa tilanteet, joissa yksilö löytää itsestään leimattuun identiteettiin soveltuvia piirteitä (Goffman 1986, 18–19). Goffman (1986, 14, 17) tuo myös esille kaksi erilaista leiman toteutumisen tapaa. Yksilön erilaisuus suhteessa ”normaaleihin” voi olla kaikille tiedossa, jolloin leima asettaa yksilön huonoon valoon. Mikäli leima on muilta piilossa, mutta yksilön itsensä tavoitettavissa, se taas voi tuottaa häpeän ja alentuvuuden tunnetta suhteessa muihin. Ei kuitenkaan ole yllättävää, että yksilö voi myös kokea olevansa normaali leiman tiedostamisesta huolimatta, ja nähdä toisten olevan normaalisti poikkeavia. (Goffman 1986, 14, 17.)

Jokainen joutuu käsittelemään identiteettiään suhteessa sosiaalisen ympäristön tuottamiin odotuksiin ja kategorisointiin (ks. esim. Juhila, 2004, Hall, 1999). Mielenkiintoista onkin, kuinka yksilö vastaanottaa ja käsittelee häneen kohdistunutta leimaa. Goffman (1986, 19–21) esittää kolme eri tapaa käsitellä leimaa. Yksilö voi pyrkiä muuttamaan itseään normaalien standardien suuntaisesti, esimerkiksi pyrkimällä huumeiden käytön lopettamiseen. Toinen tapa on käyttää paljon aikaa tullakseen erityisen hyväksi jossain, missä yksilön ei uskota onnistuvan poikkeavuutensa vuoksi. Esimerkiksi huumeita käyttävä henkikö voi pyrkiä vaativaan työtehtävään käytöstä huolimatta. Viimeinen tapa yksilölle on hyväksyä tilanteensa ja pyrkiä toteuttamaan tätä itselleen epäsovivaa, leiman sisältävää sosiaalista identiteettiä. (Goffman, 1986, 19–21.)

3.4 Leimatun identiteetin syntyprosessi

Juhila (2004, 25) esittää kaksi eri toisiinsa yhdistyvää syntytapaa leimatulle identiteetille. Ensimmäinen liittyy oleellisesti kategorisoinnin elementteihin, kuten eron tekemiseen kategorioiden avulla. Kategorioihin perustuvat kulttuuriset järjestelmät tuottavat yksinkertaistettuja näkemyksiä tuottaessaan eroa kategorioiden välillä. (Juhila, 2004, 25.)

Hall (1999, 122) määrittelee stereotyyppisen ihmiskuvan olevan sellainen, jossa mutkikkaatkin erot pelkistetään ja jäljelle jää yksinkertaistettu kuvaus yksilöstä tai ryhmästä. Stereotyyppiat siis perustuvat eroille ja siten myös vastakohtapareille, jotka perustuvat juuri kategorioiden välisiin eroihin. Eron tekeminen toteutuu tässä tapauksessa etuoikeutetun kategorian ehdoilla, jolloin ”normaali” eli etuoikeutettu toimii peilinä sille, jonka identiteetti leimautuu. Puutteet ja poikkeavuudet tuottavat eron etuoikeutettuun ja näin leimattu identiteetti syntyy vastakohtadan kautta. (Juhila, 2004, 25.) Tämän kaltaista leimatun identiteetin syntytapaa voidaan kutsua stereotyyppisiksi vastakohtapareiksi.

Hallin (1999) tutkimuksista nousee esille leimatun identiteetin stereotyyppisten vastakohtaparien syntyprosessin vaikuttaneen läntisen maailman tavassa kohdata tummaihoisia historian eri aikakausina (Juhila, 2004, 25; Hall, 1999). Näissä historiallisissa kohtaamisissa rakennettiin kategorioita rodullisen eron kautta. Läntisen maailman toimiessa vallitsevana kategoriana, kohdattiin tummaihoiset tämän kategorian kautta. Stereotyyppien mukaisesti länsi ja valkoihoiset muodostivat etuoikeutetun ryhmän, joihin tummaihoisia verrattiin. (Juhila, 2004, 25; Hall, 1999.) Tämän kaltaisia identiteetin rajoituksia on tuotettu ja tuotetaan myös nykyisissä yhteiskunnissa kategorisoinnin avulla.

Yhteiskunnan hyväksymät standardit syntyvät etuoikeutettujen kautta ja kaikki näistä poikkeavat leimaantuvat erilaisiksi, toisiksi (Juhila 2004, 26). Yhteiskunnan kielteiset asenteet huumeiden käyttöä kohtaan muodostavat edelleen tätä etuoikeutetun asemaa, minkä vuoksi huumeiden käyttö nähdään normaalista poikkeavana

toimintana ja huumeita käyttävien leimaaminen yhteiskunnan sisällä muuttuu kansalaisten keskuudessa helpommaksi ja hyväksyttävämmäksi tavaksi toimia.

Juhila esittää myös toisen tavan leimatun identiteetin syntymiselle, joita ovat institutionaaliset mallitarinat. Tässä tarkastelussa tulee esille Juhilan tulkinta Goffmanin (1961) kirjoituksista, joiden mukaan leimattu identiteetti syntyy instituutioiden kautta luotujen sosiaalisten identiteettien seurauksena. Instituutiot sisältävät valmiita mallitarinoita kaikille niille, jotka asettuvat osaksi instituutiota. Tämä myös vaatii instituutiota käyttäviä asettumaan tähän valmiiseen muottiin, joka ei välttämättä huomioi yksilön omaa todellista sosiaalista identiteettiä. (Juhila 2004, 27; Goffman, 1961.)

Juhilan mukaan mallitarinat eivät ole instituution sisäisiä salaisuuksia vaan yleisesti kulttuurisesti tiedostettavissa ja tunnistettavissa. Sellaiset yksinkertaistetut käsitteet kuin ”vanki” tai ”päihdekuntoutuja” voivat itsessään tuottaa tietyn mielikuvan syntymisen kenelle tahansa. Esimerkiksi median voidaan nähdä tuottavan pelkistettyjä näkökulmia erilaisissa instituutioissa asioivista, jolloin kansalaisten omalle vastuulle jää tiedon kriittinen tulkitseminen. (Juhila, 2004, 27–28.)

Goffmanin tutkimukset (1961) totaalisista laitoksista, kuten vankiloista, paljasti niissä piilevän valmiita negatiivisesti sävyttyneitä identiteettimalleja. Näihin laitoksiin joutuneet nähtiin kulttuurisen näkökulman mukaisesti elämässään epäonnistuneina ja heihin liitettiin kielteisiä piirteitä. (Juhila 2004, 27; Goffman, 1961.) Myös tämän tutkielman näkökulmasta huumeita käyttäville henkilöille kohdennetut palvelut voidaan tämän Goffmanin (1961) näkemyksen mukaan nähdä leimaavina instituutioina. Mikäli huumeiden käytön lopettamiseen halutaan tukea palveluista, täytyy myöntää olevansa huumeista riippuvainen ja avun tarpeessa. Tämän kaltaiset näkyvät ”ehdot” sijoittavat huumeita käyttävät tilanteeseen, jossa heidät pakotetaan asettumaan poikkeavan ja avuttoman kansalaisen rooliin. Viimesijaisten kontrolli- ja auttamisinstituutioiden voidaan nähdä sisältävän paljon valtaa yksilöön, sillä niissä yksilön asemaa arvotetaan suhteessa näihin valmiisiin mallitarinoin (Juhila, 2004, 27; Goffman, 1961).

4 TIEDONHAKU

Tämä sosiaalityön kandidaatin tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa tarkastellaan huumeita käyttävien henkilöiden leimautumisen kokemuksia. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään ja kuvaamaan jotain ilmiötä aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella. Käytettävän tutkimuskirjallisuuden eli aineiston valitsemista ohjaa tutkimuskysymys, joka voi olla tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti joko erittäin täsmällinen ja rajattu syvällisen tiedon tuottamiseksi tai suhteellisen väljä monien näkökulmien käsittelyä varten. (Kangasniemi ym., 2013, 295.) Tähän tutkielmaan valitut tutkimuskysymykset ovat rajattuja, mutta kattavat mahdollisuuden löytää ilmiöstä erilaisia näkökulmia esiin tulevan tiedon mukaisesti.

Aloitin aineiston etsimisen Janus -sosiaalipoliittisen yhdistyksen ja sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaiseman tieteellisen aikakauslehden verkkosivuilta. Käyttämällä hakusanaa ”huumeet” tietokannasta löytyi yhteensä 38 vertaisarvioitua artikkelia. Tämän jälkeen tarkastin samalla hakusanalla Jyväskylän yliopiston hakupalvelu Jykdokin kotimaisten artikkelien (Arto) sivuston, josta en kuitenkaan löytänyt tutkielmaan sopivia artikkeleita.

Kotimaisten aineistokantojen lisäksi hain Jykdokin kansainvälisesti aineistosta ulkomaisia artikkeleita hakusanoilla ”drug use” ja ”stigma”. Tuloksena vuosien 2010–2021 väliseltä ajalta löytyi yhteensä 22 561 vertaisarvioitua artikkelia. Samoilla hakusanoilla Social Services Abstract - tietokannan tuloksena oli yhteensä 214 vertaisarvioitua artikkelia. Osa tutkielmassa käytetyistä artikkeleista löytyivät niin sanotusti

jonkin toisen aineiston sisältä, joten käytin siis aineiston etsimiseen myös ”lumipallo”-menetelmää. Lisäksi hyödynsin Google Scholar- tietokantaa sekä yleisesti Google- hakupalvelua etsiessäni tiettyjä artikkeleita.

Pääasiallinen aineiston rajaaminen on tehty manuaalisesti valitsemalla artikkeleita, joissa huumeita käyttävien henkilöiden kokemukset tulevat esille. Tässä tutkielmassa olevassa aineistossa huumeita käyttäviä ei ole pyritty jakamaan minkään erityisen ominaisuuden mukaan. Suurin osa aineistosta sisältää tutkimusten tekohetkellä huumeita käyttäviä. Lisäksi mukana on kaksi tutkimusta, joissa tutkitaan entisiä käyttäjiä ja yksi tutkimus, josta ei tule esille, ovatko tutkimukseen osallistuneet entisiä vai nykyisiä käyttäjiä. Huumeita käyttävien ikäjakauma aineistossa on 19–60 ikävuoden välillä, pois luettuna kaksi tutkimusta, joissa on avoin ikä 18 ikävuodesta eteenpäin. Aineistoa ei ole myöskään rajattu huumeita käyttävien sukupuolen, käytettävän aineen tai tutkimuksen kontekstin perusteella. Tutkielman tärkein rajausta on huumeiden käyttäjien omien kokemusten nouseminen esiin tutkimuksista.

Aineistoksi valitut yhdeksän tutkimusta on merkitty lähdeluetteloon *- merkillä. Aineistossa on neljä suomalaista tutkimusta, kaksi englantilaista tutkimusta, yksi ranskalainen -, yksi yhdysvaltalainen ja yksi israelilainen tutkimus. Kaikki tutkimukset ovat kvalitatiivisia ja toteutettu joko haastatteluilla, monimenetelmällisesti eli haastatteluilla ja kyselyillä tai etnografisella, havaintoihin perustuvalla työotteella (Koppa JYU, 2014). Huumeita käyttävien henkilöiden leimautuminen tuli esille tutkimuksissa joko tutkimusaiheen kautta tai leimautuminen nousi esille tutkimuksen tuloksista. Lisäksi tutkimuksien kontekstit ovat erilaisia, mikä mahdollisti huumeita käyttävien henkilöiden leimautumisen tarkastelun eri näkökulmista.

5 LEIMATUKSI TULEMISTA JA LEIMAAMISTA

Tässä tulososiossa analysoin valitsemiani tieteellisiä artikkeleita. Tarkoitukseni on löytää vastaus tutkimuskysymyksilleni: Millainen on huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti, ja millaisia vaikutuksia leimatulla identiteetillä on huumeita käyttävälle henkilölle? Tarkastelen artikkeleita hyödyntäen valitsemaani teoreettista viitekehystä, leimatun identiteetin käsitettä. Huomioin leimatun identiteetin syntyprosessia siltä osin, kuin sitä pystyy aineiston tuloksista kuvaamaan.

Analysoidessani aineistoa löysin yhdistäviä tekijöitä sen suhteen, keiden toimesta leimaaminen tapahtui sekä minkä syiden perusteella leimaaminen toteutui. Palvelujärjestelmä, työpaikka ja perhe sekä muut huumeita käyttävät henkilöt toimivat leimaavina osapuolina tutkimuksen perusteella. Leimaaminen oli kontekstista riippuen sanallista tai toimintaan perustuvaa. Leimaamisen syyksi nousi tutkimuksien perusteella esille huumeita käyttävien elämänhallinta, huumeeseen liittyvä käytötapa, käytettävä aine sekä huumeiden käytön ulkopuolinen elämä. Palveluissa leimautuminen tapahtui palveluiden sisällä tai palvelut olivat itsessään leimautuneet. Leimautumisesta johtuvat vaikutukset olivat konkreettisia tai tulivat ilmi huumeita käyttävien leimautumisen kokemuksissa.

Aineiston käsittelyssä olen pyrkinyt tuomaan mahdollisimman hyvin ilmi kuvaa huumeita käyttävän henkilön leimatusta identiteetistä ja leimautumisen vaikutuksista. Olen tarkastellut leimatuksi tulemisen kokemuksia ja näin ollen tästä poikkeavat, positiiviset kokemukset ovat jääneet suurimmaksi osaksi rajauksen ulkopuolelle. Tämä on kuitenkin toteutettu harkiten oman tutkielmani päätarkoituksen mukaisesti.

5.1 Palveluissa leimautuminen

Aineistoa etsiessäni tein huomion siitä, että huumeita käyttävien henkilöiden leimautumiseen liittyvät tutkimukset olivat kiinnittyneet suomalaisissa ja ulkomaisissa tutkimuksissa erityisesti palvelujärjestelmän kontekstiin. Aineistoon valikoituneista artikkeleista kaksi tarkasteli erityisesti huumeita käyttävien palvelukokemuksia ja neljästä muusta sama tuli esille tutkimuksen kontekstista riippumatta. Palveluihin liittyvässä leimautumisessa nousi esille kaksi eri leimatuksi tulemisen tapaa. Huumeita käyttävät tulivat leimatuksi palveluiden sisällä tai palvelut olivat itsessään leimautuneet.

Palveluiden sisällä leimautuminen ei tapahtunut sanallisesti vaan pääasiallisesti työntekijöiden toiminnan kautta. Earnshaw, Smith & Copenhaver (2012) tutkivat Yhdysvalloissa huumeiden käyttöön liittyvää leimautumista kognitiivisen haastattelun keinoin. Tutkimukseen osallistui 12 metadonin ylläpito-hoidossa olevaa huumeita käyttävää, jotka kertoivat kohdanneensa tylyä kohtelua asioidessaan terveydenhuollossa, mikäli huumeiden käyttö tai korvaushoidollinen käyttö on tullut ilmi tapaamisen aikana. Huumeita käyttävät kokivat huumeiden käytön tuottavan heistä kuvaa epäluotettavina ja itsekkäinä huumeista riippuvaisina, jotka ovat hakeutuneet hoitoon kipulääkkeiden perässä tai myydäkseen lääkkeitä eteenpäin. Huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti konkretisoitui esimerkiksi siten, ettei heille annettu hoidossa kipulääkettä tai heitä kohdeltiin muuten ilkeästi. (Earnshaw, Smith ja Copenhaver, 2012, 118–119.)

Samankaltaisia tuloksia ilmeni Virokankaan (2017, 277–278) suomalaisessa tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin 13 huumeita käyttävän naisen palvelukokemuksia. Huumeita käyttävät jakoivat ryhmässä omaehtoisen keskustelun kautta vertaiskokeimuksia siitä, että terveydenhuollossa asioidessa huumeiden käyttö on kuin ”punainen merkintä” henkilötiedoissa, jonka vuoksi heitä kohdellaan tylysti. Tutkimuksiin pääsyn estyminen korvattiin neuvolla: ”ota buranaa” tai fyysisiä oireita jätettiin ajoittain jopa tutkimatta. Virokankaan sanoin: ”lähtökohtaisesti nistiksi leimautunut sai huonompaa kohtelua kuin ei- päihdeongelmaiset”, minkä vuoksi jotkut huumeita

käyttävistä kokivat parhaaksi olla käyttämättä terveydenhuollon palveluita. (Virokangas, 2017, 277–278.)

Perrin, Bertrand & Langloisin (2021, 5) ranskalaisessa teemahaastatteluihin perustuvassa tutkimuksessa selvitettiin 26 huumeita käyttävän -ja myyvän naisen keinoja välttää huumeita käyttävään henkilöön kohdistuvaa leimaa. Huumeita käyttävät olivat hyvin kriittisiä huumeita koskevien palveluiden suhteen niihin liittyvän riippuvuus kontekstin vuoksi. Muutamilla huumeita käyttävillä oli kokemuksia muun muassa psykologin tai puheterapeutin käynnistä, jossa huumeiden käytöstä puhuminen oli automaattisesti yhdistynyt huumeriippuvuuden hoitamiseen. Nämä yksittäisetkin kerrat, joissa käyttäjä oli kokenut tulleen väärin ymmärretyksi tai tuomituksi käytön vuoksi tuottivat epäluottamusta terveydenhuollon ammattilaisia kohtaan. (Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 5.)

Huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti vaikutti myös sosiaalihuollon palveluissa asioimiseen. Simmonds & Coomberin (2007) tutkimus pyrki selvittämään esteitä turvalliselle neulojen vaihto palveluiden tarjonnalle, jota tarjosivat tietyt apteekit Lounais-Englannissa sijaitsevassa kaupungissa. Tutkimuksessa haastateltiin 12 apteekkien apteekkaria sekä 17 suonen sisäisesti huumeita käyttäviä henkilöitä. Huumeita käyttävien haastatteluista nousi esille palveluissa leimautumista, esimerkiksi yksi huumeita käyttävä jakoi kokemuksen leimautumisesta ”huonoksi äidiksi” huumeiden käytön vuoksi, asioidessaan sosiaalitoimessa. Huumeita käyttävä ei kuitenkaan vastaanottanut leimattua identiteettiä, vaan pyrki näyttämään kyvykkyytensä äitiyteen poistaakseen leimaa ja saadakseen lapsensa huoltajuuden takaisin.

Tämän kaltainen oman kyvykkyyden esille tuominen ja oman elämän hallitsemisen näyttäminen leiman poistamiseksi tuli esille myös Virokankaan (2017) tutkimuksessa. Sosiaalitoimen tapaamisissa ”ajoissa paikalla oleminen”, ”tapaamisen ajan varaaminen ajoissa” ja ”yhteistyökykyisyyden näyttäminen” toimivat keinoina tuottaa itsestään kuvaa ”hyvän asiakkaan” kategoriaan kuulumisesta. Tapaamiset viranomaisten kanssa sisältävät kategorisointia ja siten riskin leimatuksi tulemisesta. Tätä leimaa pyritään välttämään erilaisten strategioiden avulla, kuten esittämällä tiettyä roolia tapaamisten aikana. (Virokannas, 2017, 280.)

Aineistooni valikoitui myös tutkimuksia, joiden kontekstina toimi apteekissa asioiminen. Apteekki kiinnittyy tässä tutkimuksessa osaksi palvelujärjestelmää. Simmonds & Coomber (2007) mukaan apteekki ympäristönä näyttää leimaavan huumeita käyttäviä kolmen tekijän kautta: käytäntöjen, työntekijöiden ja asiakkaiden. Nämä kolme tekijää tuottavat leimaa ollessaan läsnä yhtä aikaa. Huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti tuli esille huumeita käyttävien kertomuksissa siitä, että työntekijät olivat pelänneet heidän varastavan lääkkeitä asioidessaan apteekissa. Tätä pelkoa ei piiloteltu muilta asiakkailta, vaan apteekin työntekijät ”pitivät silmällä” käyttäjiä, mikä lisäsi leimatuksi tulemisen kokemusta entisestään. Lisäksi työntekijät käyttäytyivät töykeästi, jota yksi käyttäjästä kuvaili näin: ”...he eivät hymyile sinulle tai mitään –”. (Suomentanut itse, Simmonds & Coomber, 2007, 124.)

Racliffe & Stevensin (2008, 1070–1071) englantilaisessa tutkimuksessa tarkasteltiin 53 huumehoidon keskeyttäneen huumeita käyttävien leimautumisen kokemuksia palveluissa. Haastatteluissa nousi esille, kuinka korvaushoidollisten lääkkeiden käyttö tuotti leimautumisen kokemuksia apteekissa asioidessa. Lääkkeiden hakemiseen on sovittu tarkka aika sekä tarkka paikka apteekin sisällä, ja nämä ohjeistukset pelkästään erottivat heitä muista asiakkaista. Lisäksi nämä tiukat käytännöt vaikeuttivat työntekoa, joka muuten toimi yhteiskuntaan kiinnittävänä tekijänä huumeita käyttävien keskuudessa. Huumeita käyttävän leima tuotti häpeän ja erillisyyden tunteita, ja huumeita käyttävän leimaa vältettiin jopa keskeyttämällä korvaushoito kokonaan. Yksi huumeita käyttävistä kertoi kokevansa helpommaksi jatkaa huumeiden käyttöä kuin lopettaa, sillä huumeita pystyi hakemaan oman aikataulun mukaan, kun taas korvaushoidollisia lääkkeitä ei. Toisena ratkaisuna huumeita käyttäville toimi mahdollisuuksien mukaan lääkkeiden hakeminen apteekista silloin, kun siellä ei ollut muita asiakkaita. (Radcliffe & Stevens, 2008, 1070–1071.)

Huumeita käyttävien palveluissa on siis hyvin selkeästi läsnä leima siinä, kuinka huumeita käyttäviä asiakkaita kohdellaan. Äärimmäisissä tapauksissa tämä kohtelu vaikuttaa palvelun saantiin ja voi vaarantaa siten huumeita käyttävien terveyttä. Vähäisimpänäkin leima kuitenkin tuottaa erilaisia kielteisiä tunteita, jotka vaikuttavat huumeita käyttävien näkemykseen omasta itsestään ja identiteetistään.

Leimautumisen välttämiseksi pyrittiin tuottamaan erilaisia taktiikoita palveluissa asioimiseen tai niiden käyttö lopetettiin kokonaan.

5.2 Leimautuneet palvelut

Huumeita käyttäville kohdistetut palvelut voivat olla myös itsessään leimautuneita, minkä seurauksena niissä asioivien huumeita käyttävien määrä vähenee ja erilaisuus palveluiden sisällä kaventuu. Tällöin ne alkavat hiljalleen palvella vain tiettyä huumeita käyttävien ryhmää, jolloin kaikki huumeita käyttävät eivät saa samanlaista hyötyä palveluissa asioimisesta.

Tämän kaltaisia tuloksia antoi Radcliffe & Stevensin (2008, 1068) tutkimus, jossa ilmeni huumeita käyttävien kokevan huumehoidon palveluiden olevan keskittyneitä pääasiallisesti ”kovia huumeita käyttäville”. Perälän (2007, 261) Suomessa tehdystä etnografisesta tutkimuksesta löydettiin samoja yhtymäkohtia. Tutkimusartikkeliin käytetyssä 20 asiakkaan haastattelussa tuli ilmi huumeiden käyttäville tuotettujen palveluiden ongelmaksi niiden yhdenmukaisuus, joka heijastaa näkemystä huumeita käyttävien samankaltaisuudesta (Perälä 2007, 261). Huumehoitoon liittyvien palvelujen leimautuminen tiettyyn kategoriaan kuuluville ja tietyille huumeita käyttäville soveltuvaksi palveluksi on ongelmallista. Mikäli huumeita käyttävät eivät koe kuuluvansa tähän huumehoidollisten paikkojen tuottamaan muottiin, palveluiden käyttäminen luo häpeän tunnetta ja mahdollisesti palveluiden välttelemistä. (Radcliffe & Stevens, 2008, 1069, Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 5.)

Myös Virokannas (2017, 279) nostaa käyttäjien puheesta esille kokemukset leimautumisesta palveluihin sopimattomaksi. Yhden huumeita käyttävän tapauksessa kannabiksen käyttäminen teki hänestä ”väliinputoajan”, joka ei sovellu palveluiden vaatimuksiin määrittyessään tilanteesta riippuen päihdeestä riippuvaiseksi tai liian mietoa päihdettä käyttäväksi. Toisella taas huumeiden käyttö ei ollut tarpeeksi suurta päihdeiden käyttäjille suunnatun asuntolapaikan saamiseksi. Tämän kaltaiset kokemukset palveluiden muodostuessa tietyille huumeita käyttäville soveltuviksi,

tuottivat huumeita käyttäville painetta muuttaa itseään henkilökohtaisesti kelvataksseen palvelujärjestelmään ja saadakseen tarvitsemaansa hoitoa. (Virokannas, 2017, 279.)

Toinen tapa vastata palvelujen saavuttamattomuuteen ja leimautumiseen huumeita käyttävien puolesta oli lopettaa palveluiden käyttö kokonaan. Tämä tuli ilmi Radcliffe & Stevensin (2008, 1069) tutkimuksessa, jossa palveluiden käyttämiseen liittyvä häpeän tunne sekä pelko huumehoidossa asioimisen paljastumisesta toimi esteenä hoidon jatkamiselle. Suomessakin palveluiden epäsoveltuvuus on tuottanut samankaltaisia tuloksia. Perälä (2007, 268) esittää ”huumeiden käyttäjien äänestävän jaloillaan” poistuessaan palveluiden piiristä vastatakseen nykyiseen tapaan järjestää palvelut.

Gueta ja Chen (2021) Israelilainen tutkimus huumeiden käytön lopettamisesta ja siihen liittyvästä identiteetin muutoksesta, tuotti mielenkiintoista tietoa näkemyksistä huumehoitopalveluita kohtaan. Tutkimuksessa haastateltiin 25 itsenäisesti huumeiden käytön lopettanutta henkilöä ja 16 huumehoidon avulla käytön lopettaneita henkilöitä. Tuloksissa tuli ilmi, kuinka itsenäisesti huumeiden käytön lopettaneet kokivat huumehoidon palvelut leimaavina, holhoavina ja jäykkinä palveluina, joissa riippuvuuskontekstin ulkopuoliselle näkemykselle ei ole tilaa. Kuitenkin hoidon avulla käytön lopettaneet taas kokivat hoidon olleen heille soveltuva sekä ainut ja viimeinen keino päästä irti huumeiden käytöstä. (Gueta & Chen, 2021, 6–7.) Nämä tulokset antavat viitteitä siitä, että huumehoitopalvelut toimivat parhaiten riippuvuuden omaaville, eivätkä siksi ole hyödyllisiä esimerkiksi niille käyttäjille, jotka haluaisivat oppia hallitsemaan huumeiden käytöstä syntyviä riskejä.

Palvelujärjestelmässä leimautuminen voidaan nähdä liittyvän oleellisesti palveluissa tuotettuihin institutionaalisiin mallitarinoihin siitä, millainen kyseisen palvelun käyttäjän kuuluisi olla. Huumeita käyttävät ei sovellu palvelujärjestelmän malleihin oman poikkeavuutensa eli huumeiden käytön vuoksi. Huumehoidolliset palvelut taas sisältävät ”kovia huumeita käyttävien” kategorian, johon kaikki huumeita käyttävät eivät koe sopivansa. Nämä ongelmat palveluissa aiheuttavat vaikeuksia niiden käyttämiseen tai tuottavat häpeän tunteita omasta leimatusta identiteetistä.

5.3 Työpaikalla ja perheen keskuudessa leimautuminen

Valitsemassani aineistossa oli monia huumeita käyttäviä, jotka kävivät myös töissä, opiskelivat tai olivat muuten aktiivisesti mukana yhteiskunnassa. Näin ollen ei ole yllättävää, että leimautumista tapahtui myös esimerkiksi työpaikalla. Huumeiden käyttöön liittyvä leima aiheutti huumeita käyttävien keskuudessa pelkoa huumeiden käytön paljastumisesta työpaikalla. Huumeita käyttävät huolestuivat, ettei heihin olisi käytön paljastumisen jälkeen luotettu töissä tai heidät olisi irtisanottu työstään. Huumeita käyttävät kokivat käytön salaamisen olevan ainut keino välttyä leimatuksi tulemiselta. (Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 4, Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 117.)

Huumeiden käyttöä piiloteltiin myös työkavereilta yleisesti tiedossa olevan huumeiden käyttöön kohdistuvan negatiivisen ilmapiirin vuoksi. Käytön salaamisella koettiin kuitenkin olevan enemmän negatiivisia vaikutuksia kuin itse huumeiden käyttämisellä. Yksi huumeita käyttävistä kertoi olevan käytännössä hankalaa käyttää huumeita työmatkoilla, joissa pitäisi kyetä olemaan työryhmän kanssa koko ajan. Tällöin esimerkiksi käytön salaaminen ja yhteisen työpaikan illallisen välistä jättäminen huumeiden käytön vuoksi tuotti tunteen itsestä huumeista riippuvaisena: ”- - minä todella tunsin olevani huumeriippuvainen, tunsin itseni surkeaksi”. (Suomentanut itse, Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 5.)

Myös entinen huumeiden käyttö ja sen vuoksi nykyinen korvaushoidollinen käyttö tuottivat leimautumisen kokemuksia työpaikalla. Huumeita käyttävät kokivat käytön paljastumisen jälkeen muiden työntekijöiden ”katsovan heitä alaspäin” ja pitävän heitä ”alempiarvoisena” huumeiden käyttöön liittyvän riippuvuuden vuoksi. Kokemus leimautumisesta työnantajan toimesta kuvailtiin liittyvän pääasiallisesti heihin kohdistettuihin stereotypioihin epäluotettavina työntekijöinä. Yksi huumeita käyttävistä kertoi työnantajan pelkäävän hänen ryöstävän työpaikan kassan, minkä vuoksi häneltä kiellettiin kassajärjestelmän käyttäminen. Toinen huumeita käyttävä taas pelkäsi työnantajansa olevan huolissaan siitä, että hän nukahtaisi lääkityksensä vuoksi kesken työpäivän. (Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 116–117.)

Työpaikalla tapahtuvan leimautumisen voisi sanoa olevan kuin yhdistelmä stereotyyppisten vastakohtaparien ja institutionaalisten mallitarinoiden tuottamaa leimaa. Työpaikoilla toimii tietynlainen ”hyvän työntekijän” identiteetti, joka ei pidä sisällään huumeiden käyttämistä. Näin ollen huumeita käyttäviä luokitellaan yleisen, yhteiskunnasta esiintyvän stereotyyppisen näkökulman mukaisesti riippumatta käyttäjien toiminnasta työpaikalla. Pelko luottamuksen ja vastuun menettämisestä käytön paljastuessa aiheuttaa käytön salaamista, joka vahvistaa huumeita käyttävien leimatua identiteettiä.

Varastamisen ja epäluottamuksen leima huumeita käyttävillä kohdistui palvelujärjestelmän ja työpaikan lisäksi myös perheen toimesta tuotettuun leimattuun identiteettiin. Earnshaw, Smith & Copenhaver (2012) tutkimus oli valitsemani aineiston ainut, jossa käsiteltiin myös perheen toimesta tapahtuvaa leimautumista. Ainutkertaisenakin nämä kokemukset voidaan nähdä huumeita käyttävien näkemyksestä haastavimpina, sillä perheeseen kuuluvat ovat ”tärkeimpiä ihmisiä, joita tiedät ja jotka voivat satuttaa sinua” (Suomentanut itse, Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 115).

Huumeita käyttävät kokivat perheessään heihin liitetyn epäluottamuksen ja vastuuttomuuden olevan huumeita käyttävän leimaan kiinnittyviä asioita, eikä niinkään käytön aikana tapahtuneen toiminnan vuoksi syntyneitä näkemyksiä: ”Sinuun ei vain luoteta kotona, vaikka et olisi koskaan varastanut heiltä, mutta koska he tietävät huumeiden käytöstäsi”. (Suomentanut itse, Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 115.)). Lisäksi läheisillä oli ennakkoluuloja sitä kohtaan, miksi huumeita todella käytettiin. Yhden huumeita käyttävän tilanteessa hänen isänsä oli todennut, ettei hänen huumeiden käyttönsä ole sairaus, vaan käyttö liittyy ainoastaan juhlimiseen ja päihtymiseen. (Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 115.)

Pahimpia perheen sisällä tapahtuneen leimautumisen vaikutuksia oli perheen ulkopuolelle joutuminen, joka tuotti huumeita käyttävälle erittäin vaikeaa hylätyksi tulemisen kokemusta. Tähän kokemukseen pyrittiin vastaamaan joko siten, että käyttö pyrittiin lopettamaan päästäkseen takaisin perheeseen tai sitten hylkääminen oli tuottanut niin suuria vihan tunteita, että perhe hylättiin kokonaan myös huumeita käyttävän toimesta. (Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 116.)

Perheen toimesta tapahtunut leimaaminen oli merkittävää huumeita käyttävän identiteetin muodostumiselle, sillä perheen jäsenet koetaan itselle erityiseksi sosiaalisiksi ryhmäksi. Leimautuminen kohdistui stereotyyppiseen näkemykseen huumeita käyttävästä, jota tuotiin esille sanoilla tai teoilla. Leimautumisen kokemuksen vuoksi perhesuhteissa tapahtui hylkäämistä, jonka voi nähdä vaikuttavan kielteisesti huumeita käyttävän sosiaaliseen identiteettiin.

5.4 Huumeita käyttävien ja yhteiskunnan tuottama leima

Huumeita käyttävien tiedetään leimautuvan yhteiskunnassa, ja tuloksien mukaan nämä negatiiviset asenteet huumeita käyttäviä kohtaan yltävät myös huumeita käyttävien yhteisöön. Huumeita käyttävien henkilöiden keskuudessa leimattu identiteetti voidaan nähdä pääsääntöisesti syntyvän huumeita käyttävien pyrkiessä puolustamaan omaa identiteettiään, tekemällä siten eroa leimattuun identiteettiin. Eron tuottaminen tapahtui pääsääntöisesti korostamalla stereotyyppisiä vastakohtia suhteessa omaan toimintaan, jolloin muiden huumeita käyttävien henkilöiden leimattu identiteetti nousee esille.

Väyrynen, Kataja, Hakkarainen, Kailanto, Karjalainen, Kuussaari & Tigerstedt (2015) tutkivat Suomessa sekakäytön määritelmiä 46 huumeita käyttävän ja 11 päihdetyöntekijän näkökulmasta. Huumeita käyttävien haastatteluissa ilmenee, että hallinnan menettäminen ja ristiriitainen suhde itseen, lähimmäisiin ja yhteiskuntaan tuottavat sekakäyttäjän leimattua identiteettiä, jota yksi haasteltavista huumeita käyttävistä kuvailee näin: ” Stereotyyppinen sekakäyttäjä, sellanen ihminen jo käyttää ensinnäkin opiaatteja ja spiidejä, melko lailla mitä tahansa mitä ne saa käsiinsä ja laadulla ei ole merkitystä. Ja kuluneet vaatteet, haisevat, ei kovinkaan kohteliasta käytöstä, sotkee paikkoja, kyllä näitä tällaisia ihmisiä on ja niissä yleensä on se, että siinä on alkoholi, bentsot ja ihan kaikkea sekasin.” (Väyrynen ym., 2015, 293.)

Aineistooni valikoitui myös toinen tutkimus, jonka ovat tehneet Kataja, Väyrynen, Hakkarainen, Kailanto, Karjalainen, Kuussaari & Tigerstedt (2016). Tässä tutkimuksessa haastateltiin 56 huumeita käyttävää ja selvitettiin erilaisia sekakäytön

käyttötapoja. Tutkimuksessa huumeiden käytön tietoinen hallitseminen oli tärkeä osa identifioitumispuhetta ja tätä hallitsemisen elementtiä käytettiin tuottamaan eroa suhteessa hallitsemattoman huumeita käyttävän leimaan. Viihdekäyttäjäksi identifioituvan käyttäjän puheenvuoro vahvistaa tätä: "Mä oon aika semmonen rauhallinen käyttäjä. Jos menee liian sekavaks, niin mä jätän sen kyllä siihen, että mä tykkään pitää itteni kontrollissa ja kurissa niin sanotusti - -". (Kataja ym., 2015, 47).

Väyrysen ym. (2015) sekä Katajan ym. (2016) tutkimuksissa myös huumeiden käyttötavalla oli merkitystä leimautumisen kokemukseen. Viihdekäyttö ja "itsetutkiskelu" erosivat muusta sekakäytöstä siten, että käytön rinnalla oli selkeästi käytön ulkopuolinen elämä. Oli sitten käytön tarkoitus juhliminen tai oman itsen syvällisempi ymmärtäminen, käyttöä pyrittiin pääsääntöisesti hallitsemaan. Mikäli käyttö koettiin hallitsemattomaksi, tuli kuvioon myös sekakäytön leima: "Kun käyttää illan aikana kymmentä eri ainetta, se on ihan rehellistä sekakäyttöä. Se oli oikeestaan ihan sama mitä siellä bileissä tuli vastaan, niin sitä otti - -". (Väyrynen ym., 2015, 294.)

Huumeiden käytön ulkopuolisesta elämästä kiinni pitäminen voidaan nähdä tapana pysyä mukana yhteiskunnassa, ja siten myös keinona puolustaa omaa identiteettiään. Huumeiden käyttö koettiin perustelluksi, mikäli sen lisäksi kykeni muun muassa työskentelemään, käymään kaupassa ja siivoamaan (ks. esim. Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 4). Oman käytön perusteleminen ja leimatun identiteetin välttäminen oli mahdollista jopa tilanteessa, jossa käytettävä aine oli niin sanottu "kova huume" eli heroini, ja henkilö oli tuomittu huumeiden käyttöön liittyvän rikoksen takia. Huumeita käyttävä tuotti erottautumista sillä, ettei käyttänyt heroinin lisäksi muita aineita, ei käyttänyt huumeita ryhmässä ja heräsi joka aamu hoitamaan lapsiaan. (Radcliffe & Stevens, 2008, 1069.)

Myös Kataja ym. (2016, 50) tutkimus vahvistaa tätä näkemystä heroinin, yhdessä käyttämisen ja toimintakyvyn heikkenemisen kiinnittyvän osaksi huumeita käyttävän leimaan: " - - Meillä oli kyllä aina semmonen vakioporukka ja oltiin jonkun kämpillä. Siel ku sitä heroiniikin veti niin eihän sieltä mihkään päässy liikkumaan. Semmostahan se oli - -" (Kataja ym., 2016, 50). Kovien huumeiden käyttöön liittyvästä leimasta onkin mahdollista irrottautua vastuun kantamisella myös huumeiden

käytön suhteen. Huumeita suonensisäisesti käyttävien keskuudessa oleva näkemys käytettyjen neulojen turvallisesta hävittämisestä kuvaa hyvin tapaa tehdä eroa muihin huumeita käyttäviin käyttöön liittyvän vastuun kautta. Toisia huumeita käyttäviä leimattiin "laiskoiksi" ja "vastuuttomiksi", mikäli neuloja vaihdettiin toisten kanssa tai heitettiin roskeen. (Simmonds & Coomber, 2008, 126.)

Huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti voidaan tässä tapauksessa nähdä muodostuvan niiden stereotyyppisten vastakohtaparien myötä, joita huumeita käyttävät tuottavat puheessaan. Huumeita käyttävät leimaavat toisiaan omaan tilanteeseensa nähden, jolloin huumeita käyttävä voi leimautua käyttäjänsä huumetta yksin tai yhdessä, on huume sitten heroiini tai sekakäyttöä. Merkitystä on sillä, kuka leimaa ja millaiset tämän henkilön lähtökohdat leimaamiselle ovat.

Käytettävän aineen käytön normalisointi voi toimia keinona torjua leimattua identiteettiä. Gueta ja Chenin (2021, 5) tutkimuksessa kannabis nähtiin kuuluvan myös "tavallisten" ihmisten elämään, sillä arvostetuissakin ammateissa työskentelevien tiedettiin käyttävän sitä. Yleinen positiivinen asenne ja aineen suosio vahvistivat huumeita käyttävälle kuvaa kannabiksen käytön normaaliudesta. Oman käytön normalisoiminen kuitenkin johti usein toisten huumeita käyttävien leimaamiseen. Esimerkiksi yhden huumeita käyttävän mukaan hänen tilanteensa olisi ollut paljon huonompi, mikäli hänen käyttöaineensa olisi ollut heroiini, sillä sitä käyttävien kaikki rahat menevät huumeisiin. (Gueta & Chen, 2021, 5.) Huumeiden käytön normalisointi oli myös yleistä steroideja huumeena käyttävin keskuudessa. Steroideja käyttävät kokiivat olevansa erilaisia kuin "narkomaanit", jotka ovat vieroitusoireista kärsiviä, huumeista riippuvaisia rikollisia, jotka vaihtavat neuloja muiden kanssa. Samojen neulojen vaihtamiseen keskittyvän palvelun käyttäminen tuotti steroideja käyttäville henkilöille häpeän tunnetta ja pelkoa siitä, että heidät yhdistettäisiin näihin "narkomaaneihin". (Radcliffe & Stevens, 2008, 125.)

Gueta & Chen (2021, 8) esittävätkin normalisoinnissa olevan myös negatiivisia vaikutuksia, joita ovat esimerkiksi etäisyyden luominen muihin huumeita käyttäviin, hoitopalveluihin sekä huumeiden käyttöön liittyviin riskeihin. Lisäksi

normalisoiminen voi osaltaan lisätä marginaalissa olevien, huumeista riippuvaisten käyttäjien leimautumista yhteiskunnassa (Gueta & Chen, 2021, 8).

Leimatun identiteetin voi siis aineiston mukaan nähdä liittyvän myös käytettävään aineeseen, sillä kovat huumeet tuottavat leimattua identiteettiä palvelujärjestelmän lisäksi myös huumeita käyttävien keskuudessa. Radcliffe & Stevens (2008, 1068) tutkimuksessa yksi huumeita käyttävä puolustaa huumeiden käyttöään kiireisellä elämäntyyllään sekä toivoo suvaitsevaa kohtelua tulevalle huumehoidon käynnilleen. Huumeita käyttävä toteaa yhteiskunnan katsovan alaspäin erityisesti heroiniin käyttäviä, mutta myöntää myös leiman olevan oikeassa: ” - - suurin osa narkomaneista on likaisia, haisevia ja toden teolla... monet heistä ovat, sillä sen se [heroiini] tekee sinulle - - ”. (Suomennettu itse, Radcliffe & Stevens, 2008, 1068.) Oman identiteetin puolustamisesta huolimatta, huumeita käyttävän leimattu identiteetti tiedostetaan ja jopa jossain määrin hyväksytään.

Valitsemani aineisto havainnollistaa erilaisia tapoja pyrkiä irtautumaan huumeita käyttävän leimatusta identiteetistä, mutta aineistosta löytyi myös poikkeuksia. Riippuvuus huumeiden käyttöön ei aineiston mukaan tarkoittanut itsessään leiman hyväksymistä, vaikkakin leiman hyväksyneet olivat pääasiallisesti huumeista riippuvaisia käyttäjiä (ks. esim. Gueta, Gila, 2021, Kataja ym., 2015, Väyrynen ym., Simmonds & Coomber, 2007).

Kataja ym. (2015, 51) kuvailee riippuvuuden omaavilla käyttäjillä toteutuvan vähiten leimasta erottautuvaa identifioitumispuhetta. Leimautumisen kokemus on ruumiillinen ja ihon alla vaikuttava, mistä syystä huumeiden käytöstä johtuvat häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat siirtyneet osaksi identiteettiä. Yhteiskunnan ja huumeekulttuurin tuottaman leimautumisen kokemus on niin vahva, että se on hyväksytty ilman vastustelua. (Kataja ym., 2015, 51.) Samankaltaisia viitteitä antaa Gueta ja Chenin (2021, 5) tutkimus, jossa huumeiden käytön hoidon avulla lopettaneet entiset käyttäjät pyrkivät tekemään eroa entisen sekä uuden identiteettinsä välille. Entiseen, huumeista riippuvaisen, identiteettiin liitettiin inhon sekä vastenmielisyyden tunteita, joiden kautta se kiinnittyi stereotyyppiseen kuvaan huumeita käyttävästä

”narkomaanista”. Tämä radikaali eron tekeminen toimi keinona luoda uusi, näistä tunteista erillinen päihteettömän identiteetti. (Gueta & Chen, 2021, 5.)

Yhteiskunnan asenteet toimivat huumeita käyttävän leimatun identiteetin muodostumisessa, mikä tiedostetaan myös huumeita käyttävien keskuudessa. Perälän (2007, 263–264) tutkimuksen mukaan leimautumisen kokemus tuottaa erilaisuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta, sillä oma itse nähdään yhteiskunnan normeista poikkeavana ja ongelmallisena. Yhteiskuntaan pyrkiminen oli huumeita käyttävien mukaan itsensä huijaamista ja siten turhaa. Ulkopuolisuus näkyy muun muassa pienten arkisten asioiden puuttumisessa suhteessa muihin yhteiskunnan jäseniin. Tästä huumeita käyttävät antoivat konkreettisia esimerkkejä: ” kuten se, ettei ole koskaan vaan istunu kahvilla ”. (Perälä, 2007, 263–264.)

Perälän tutkimuksessa (2007, 263) esiintyi myös kritiikkiä yhteiskunnan toimintaa kohtaan huumeita käyttävien toimesta. Huumeita käyttävät esittivät yhteiskunnan syrjivän käyttäytymisen huumeita käyttäviä kohtaan olevan myös yksi tekijä huumeongelmien syntymiseen. Lisäksi huumeiden laittomuuden koettiin olevan yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisen syy, sillä alkoholin käytöllä ei nähty olevan samankaltaista negatiivista varjoa. (Perälä 2007, 263, 265.) Huumeita käyttävät joutuvat kohtaamaan leimautumista, vaikka kokisivatkin leiman olevan väärässä. Yhteiskunnan asenteisiin ja leimaan vastaaminen on huumeita käyttäville normi, joka toistuu aina uusissa kohtaamisissa instituutioiden kanssa. Perälän (2007, 268–269) mukaan ”jokainen kontakti järjestelmän kanssa näyttää olevan eräänlainen ”testi”, jossa he koettelevat omaa ihmisyyttään ja asemaansa yhteiskunnassa sekä eri toimijoiden heihin kohdistamia asenteita”.

Huumeita käyttävän henkilön identiteettiä varjostaa erityisesti yhteiskunnan negatiiviset asenteet, joita huumeita käyttävä ei voi paeta edes omassa yhteisössään. Stereotyyppiset näkemykset ja niiden vahvistuminen eri kohtaamisissa tuottavat leimatua identiteettiä. Tämä taas aiheuttaa eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta huumeita käyttävissä, jotka näkevät yhteiskunnan sulkeneen ovensa huumeita käyttäviltä. Huumeita käyttävät voivat kritisoida ja taistella leimaa vastaan, mutta pahimmillaan leimattu identiteetti muodostuu osaksi itseä ja omaa identiteettikäsitystä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämä kirjallisuuskatsaus tarkastelee huumeita käyttävien henkilöiden leimatuksi tulemisen kokemuksia. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan sanoa, että huumeita käyttävät henkilöt leimautuvat monissa eri ympäristöissä. Terveys- ja sosiaalipalveluissa, apteekissa, työpaikalla ja perheen keskuudessa huumeita käyttävän leimattu identiteetti näkyy luottamuksen puutteena. Huumeita käyttävien pelätään muun muassa varastavan tai valehtelevan (ks. esim. Simmonds & Coomber, 2007, 124, Earnshaw, Smith & Copenhaver 2012, 115). Huumehoidolliset palvelut ovat tulosten mukaan myös itsessään leimautuneet, jolloin huumeita käyttävän leimattu identiteetti voidaan nähdä liittyvän palveluissa asioimiseen. Palveluiden, työpaikan ja perheen kontekstissa kaikki huumeita käyttävät henkilöt nähdään stereotyyppien kautta samankaltaisina henkilöinä, kun taas huumeita käyttävien keskuudessa eroavaisuudet huumeita käyttävien henkilöiden välillä tunnistetaan. Huumeita käyttävät hyödyntävät näitä eroja puolustaessaan omaa identiteettiään ja tehdessään tätä eroa, leimaavat myös muita huumeita käyttäviä henkilöitä. Yksilön sosiaalinen ympäristö vaikuttaa siihen, miten leimautumisen kokemukseen pyritään vastaamaan. Yksilö joutuu käsittelemään identiteettiä ympäristön tuottamien odotusten ja kategorioiden kautta (Juhila 2004). Näin ollen ei ole yllättävä havainto, että huumeita käyttävillä on erilainen näkemys muista huumeita käyttävistä kuin tämän sosiaalisen ryhmän ulkopuolelle asettuvilla ihmisillä.

Leimattu identiteetti myös vaikuttaa eri tavoin huumeita käyttävien henkilöiden elämään. Palveluissa terveyteen liittyviä ongelmia ei uskota tai työntekijät kohtelevat asiakkaita epäkohteliaasti. Huumeita käyttävät kokevat häpeän tunnetta, mikäli joutuvat käyttämään sellaisia palveluita, joihin eivät koe kuuluvansa (ks. esim. Radcliffe & Stevens, 2008, 1069, Perrin, Bertrand & Langlois, 2021, 5). Leimautuminen kiinnittyy tavalla tai toisella osaksi palveluita, jolloin huumeita käyttävät kokevat helpommaksi jopa vältellä palveluiden käyttöä kokonaan. Työpaikalla huumeita käyttäviltä voidaan kieltää joitain rahan käsittelyyn liittyviä työtehtäviä ja muut työntekijät kohtelevat heitä alempiarvoisina. Huumeiden käyttö pyritään pitämään salassa työpaikalta, sillä huumeiden käytön paljastumisen pelätään aiheuttavan esimerkiksi työpaikasta irtisanomisen. Perheessä huumeiden käyttö tuottaa hylkäämisen kokemuksia, jotka kulminoituvat huumeita käyttävien henkilöiden valintaan siitä, pyrkivätkö he lopettamaan käytön säilyttääkseen perhesuhteensa vai hylkäävät itse perheensä (ks. esim. Earnshaw, Smith & Copenhaver, 2012, 116). Huumeita käyttävän leimattua identiteettiä vastaan pyritään taistelemaan, mutta mikäli leima hyväksytään osaksi itseä, se tuottaa äärimmäistä häpeän tunnetta ja kokemusta itsestä yhteiskunnan ulkopuolisena henkilönä. Leimaa ei hyväksytä aina nopeasti, mutta leimautuvien kokemusten vahvistuessa myös leimatun identiteetin hyväksyminen tapahtuu hiljalleen (Goffman 1986).

Johtopäätöksenä tutkimuksesta voidaan todeta, että huumeita käyttävät leimautuvat monissa eri konteksteissa, mutta sosiaalisesta ympäristöstä riippuen eri tavoin. Leimautumisen vaikutukset kantavat huumeita käyttävien elämän eri osa-alueille ja aiheuttavat konkreettisia tai psyykkisiä ongelmia. Huumeita käyttävien leimautumista yhdistää aina ihmisten keskinäinen vuorovaikutus, joka toimii pohjana leimatun identiteetin syntymiselle tilanteesta riippumatta.

Tutkimukseen valitut aineistot ovat erilaisia konteksteiltaan, mutta niistä kaikista ilmenee huumeita käyttävien henkilöiden leimautumisen kokemuksia. Tämä tutkimus ei siis tuo niinkään uutta tietoa, mutta pyrkii vahvistamaan aiempia tutkimuksia, joiden mukaan huumeita käyttävät leimautuvat eri ympäristöissä ja leimautumisella todella on konkreettisia vaikutuksia (ks. esim. Rovamo & Toikko,

2019). Aineistosta löydettyt vastaukset siihen, millainen on huumeita käyttävän henkilön leimattu identiteetti, rakentuivat epäsuorasti aineistoa analysoimalla. Leimatun identiteetin vaikutuksia huumeita käyttäviin henkilöihin käsiteltiin aineistossa pääasiallisesti konkreettisten vaikutusten kautta, eivätkä psyykkiset vaikutukset tulleet niin vahvasti esille kuin alun perin itse kuvittelin.

Huumeita käyttävät henkilöt leimautuvat lähes kaikkialla ja leimautumisella voidaan yhteiskunnan näkökulmasta nähdä olevan suuriakin vaikutuksia, mikäli esimerkiksi asiakkaat eivät leimatuksi tulemisen liittyvän pelon vuoksi halua käydä palveluissa (ks. esim. Perälä 2007, 261). Sosiaalitoimessa kohdataan huumeita käyttäviä henkilöitä, minkä vuoksi sosiaalityötä tekevien on tärkeää ymmärtää leimautumista ilmiönä sekä sen vaikutuksia yksilön elämään. Sosiaalityö toimii yhteiskunnan ja yksilön välissä, jolloin yhteiskunnan asenteet voivat vaikuttaa jopa huomaamattomasti asiakastapaamisissa. Leimautumisen tiedostaminen ei siis yksin riitä, vaan palveluissa täytyy pyrkiä toimimaan niin, että leimautunut huumeita käyttävä henkilö saa mahdollisuuden tuottaa leimasta erillistä identiteettiä. Uuden identiteetin löytäminen auttaa yksilöä muutostyössä ja mahdollisten muiden ongelmien ratkaisemissa (ks. esim. Gueta & Chen, 2021, 5). Tulevaisuutta ajatellen, olisi mielenkiintoista tutkia lisää huumeita käyttävien leimautumista sosiaalipalveluissa sekä sosiaalityön mahdollisuuksia leimautumisen kokemuksen vähentämiseen asiakaskohtaamisissa. Leimatulla identiteetillä on myös paljon negatiivisia psyykkisiä vaikutuksia, minkä vuoksi aiheutta tulisi tarkastella myös tästä näkökulmasta (Perälä 2007, 263-265).

LÄHTEET

- Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (2018a). 1.10 Huumeiden ja lääkkeiden ongelmakäyttö. Teoksessa M, Aalto., H, Alho. & S, Niemelä. (toim.), Huume- ja lääkeriippuvuudet (1-painos.) (s. 10–11). Duodecim.
- Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (2018b). 1.20 Huume- ja lääkeriippuvuuden syntyminen. Teoksessa M, Aalto., H, Alho. & S, Niemelä. (toim.), Huume- ja lääkeriippuvuudet (1-painos.) (s. 11–13). Duodecim.
- A-klinikkasäätiö. (11.3.2021). Sanat ovat valtaa, siksi hatkitse, mitä sanoja käytät. Noudettu osoitteesta: <https://a-klinikkasaaatio.fi/ajankohtaista/sanat-ovat-valtaa-siksi-harkitse-mita-sanoja-kaytat> Viitattu 16.1.2022.
- *Earnshaw, V., Smith, L. & Copenhaver, M. (2012). Drug Addiction Stigma in the Context of Methadone Maintenance Therapy: An Investigation into Understudied Sources of Stigma. *International journal of mental health and addiction*, 11(1), (s. 110-122). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1007/s11469-012-9402-5>
- Goffman, E. (1986). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity* (Repr.). Penguin Books.
- *Gueta, K. & Chen, G. (2021). “You have to start normalizing”: Identity construction among self-changers and treatment changers in the context of drug use normalization. *Social science & medicine* (1982), 275, (113828). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.113828>
- Hall, S. (1999). *Identiteetti*. Vastapaino.
- Hakkarainen, P. & Metso, L. (2004). Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan: mielipiteet ja asenteet väestössä 2002. *Yhteiskuntapolitiikka* 69(1), (s. 39-53). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/100302>
- Howard, J.A. (2000). Social Psychology of Identities. *Annual review of sociology*, 26(1), (s. 367-393). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.367>
- Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa A, Jokinen., L, Huttunen. & A, Kulmala. (toim.), *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista (s. 20–32). Gaudeamus.
- Kajava, M. (19.6.2018). Huumepolitiikan on suojeltava ihmisoikeuksia. Amnesty International. Noudettu osoitteesta: <https://www.amnesty.fi/huumepolitiikan-on-suojeltava-ihmisoikeuksia/> Viitattu 14.2.2022.
- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S., Pietilä, A., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede*, 25(4), (s. 291–301) Noudettu osoitteesta: <https://www-doria-fi.ezproxy.jyu.fi/handle/10024/103977>
- *Kataja, K., Väyrynen, S. K., Hakkarainen, P., Kailanto, S., Karjalainen, K., Kuussaari, K., & Tigerstedt, C. (2016). Riskinotto, hallinta ja käyttäjäidentiteetit huumeiden

- sekakäytössä: analyysi sekakäyttöepisodeista. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(1), (s. 43–54). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/130000>
- Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (2002). Johdanto. Teoksessa. O, Kaukonen. & P, Hakkarainen. (toim.), *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa* (s. 9–12). Gaudeamus.
- Kekoni, T. (2008). Kannabiksen käyttö, yhteiskunnallinen reagointi ja siihen vastaaminen. *Yhteiskuntapolitiikka - YP*, 73(3), (s. 335–338). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/100534> Viitattu 14.2.2022.
- Koppa JYU. (2014). Jyväskylän yliopisto. Tutkimusstrategiat. Noudettu osoitteesta: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat> Viitattu 14.2.2022.
- Kuusela, P. (2006). Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa P, Rautio., M, Saastamoinen., P, Kuusela., P, Korhonen., S, Valkonen., H, Pirskanen. & M, Itäpuisto. (toim.), *Minuus ja identiteetti: Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. (s. 34–54). Tampere University Press : Taju [jakaja]. Noudettu osoitteesta. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/95382>
- Mielenterveystalo (2022). Stigma eli häpeäleima. Noudettu osoitteesta: <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/psykoosi/Pages/Stigma.aspx> Viitattu 11.2.2022.
- Murto, L. (2002). Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa. O, Kaukonen. & P, Hakkarainen. (toim.), *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa* (s. 167–192). Gaudeamus
- Niemelä, P. (2014). Ihmisarvo ja sosiaalityö. Teoksessa A-M, Jaakola., L, Leinonen. & M, Väänänen-Fomin. (toim.), *Tutkiva sosiaalityö. Eettisyys ihmistyössä*. Talentia -lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura 2014. Noudettu osoitteesta: <https://www.talentia.isintexas.com/mag/tutkivasosiaalityo2014.html> Viitattu 14.2.2022.
- Partanen, J. (2002). Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa. O, Kaukonen. & P, Hakkarainen. (toim.), *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa* (s. 13–37). Gaudeamus.
- *Perrin, S., Bertrand, K. & Langlois, E. (2021). Avoiding the stigma. A qualitative study of socially included women's experiences of drug use and dealing, health services and the police in France. *The International journal of drug policy*, 87, (102850). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2020.102850>
- *Perälä, R. (2007). Huumeidenkäyttäjien tulkintoja ongelmistaan ja niihin kohdistuvista sosiaali- ja terveystoimen palveluista. *Yhteiskuntapolitiikka* 72.(3.) (s. 256–271). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/101532>
- *Radcliffe, P. & Stevens, A. (2008). Are drug treatment services only for 'thieving junkie scumbags'? Drug users and the management of stigmatised identities. *Social science & medicine* (1982), 67(7), (s. 1065-1073). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.06.004>
- Rovamo, E. & Toikko, T. (2019). Päihde- ja mielenterveystyöhön kohdistetut negatiiviset asenteet ja assosiatiiivinen stigma. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(3), (s.

- 281–291). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/138272> Viitattu 14.2.2022.
- Salasuo, M., & Rantala, K. (2002). Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa O, Kaukonen. & P, Hakkarainen. (toim.), Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa (s. 38–67). Gaudeamus.
- Sininauhaliitto. (9.1.2020). Ei narkomaani vaan huumeita käyttävä ihminen - termit haltuun. Noudettu osoitteesta: <https://www.sininauhaliitto.fi/ajankohtaista/ei-narkomaani-vaan-huumeita-kayttava-ihminen-termit-haltuun/> Viitattu 15.2.2022.
- *Simmonds, L. & Coomber, R. (2007). Injecting drug users: A stigmatised and stigmatising population. *The International journal of drug policy*, 20(2), (s. 121–130). Noudettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2007.09.002>
- THL. (25.2.2019). Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Tilastoraportti 2/2019. Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137660> Viitattu 11.2.2022.
- THL. (2020a). Huumetilanne Suomessa 2020. Raportti 13/2020. Noudettu osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/140710> Viitattu 11.2.2022.
- THL (2020b). Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2018. Raportti 2/2020. Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/139059> Viitattu 10.2.2022
- THL (10.11.2021). Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Huumetutkimus. Noudettu osoitteesta: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/huumeet/huumetutkimus> Viitattu 9.2.2022
- *Virokannas, Elina. (2017). Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten ”standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka*. 82. (s. 274–283). Noudettu osoitteesta: <https://www.julkari.fi/handle/10024/135394>
- *Väyrynen, S., Kataja, K., Hakkarainen, P., Kailanto, S., Karjalainen, K., Kuussaari, K., & Tigerstedt, C. (2015). Sääteleyä, kaoottisuutta ja itsetutkiskelua. Sekakäytön määritelmiä ja merkityksiä päihdetyön ammattilaisten ja käyttäjien tulkitsemana. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 23(3). (s. 284–299). Noudettu osoitteesta: <https://journal.fi/janus/article/view/52999>
- Yle Uutiset. (9.3.2021). Päivi Happonen: Olisiko aika lopettaa huumenuorten paapominen? Noudettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11820238> Viitattu 18.1.2022.
- Ylikangas, M. (2018). 2.05 Huumeiden käytön varhaishistoria. Teoksessa M, Aalto., H, Alho. & S, Niemelä. (toim.), *Huume- ja lääkeriippuvuudet (1-painos.)* (s.20). Duodecim.